

ПОНЯТТЯ ВИДАЧІ ЗЛОЧИНЦІВ (ЕКСТРАДИЦІЇ) ТА ЕКСТРАДИЦІЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

*Брітова Е.А.
студентка 6-го курсу юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»*

Інститут екстрадиції поки що залишається маловивченим, нерідко в літературі йому навіть відмовляють у праві на самостійне існування, в результаті чого екстрадицію часто сприймають як видачу, а аналізу піддаються лише ті норми інституту екстрадиції, які більшою мірою пов'язані з видачею. Так само в літературі відсутній єдиний підхід до визначення самого поняття екстрадиції.

Так, на думку В.М. Репецького, екстрадиція – процесуальна дія, що полягає в передачі особи державою, на території якої вона перебуває, іншій державі (на її вимогу) з метою притягнення такої особи до кримінальної відповідальності або для виконання обвинувального судового вироку. Н. Сафаров під екстрадицією розумів той незамінний інструмент, за допомогою якого забезпечується принцип невідворотності кримінальної відповідальності та покарання осіб, які втекли за кордон. Тобто тут виникає необхідність у міжнародно-правовій допомозі, співпраці, що проявляється у формі багатосторонніх договорів.

Серед безлічі запропонованих іншими вченими дефініцій, найбільш повним видається подана О. Виноградовою: «процес, який ґрунтується на міжнародних договорах, загально визнаних принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний з наданням державами правової допомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої він вчинив злочин або громадянином якої він є або державі, що потерпіла від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду» [1].

Як відзначає С.М. Вихрист, незважаючи на спроби ряду фахівців визначити поняття екстрадиції з однаковою мірою забезпечення його ємності та лаконічності, належним відображенням сутності правового інституту видачі осіб і його складових, наведені в літературі визначення справедливо піддаються критиці [2].

В ході аналізу видачі як міжгалузевого інституту, що безпосередньо стосується реалізації та забезпечення прав людини при здійсненні кримінального судочинства, С.М. Вихрист підкреслює необхідність у тому, щоб нормативно закріпити дотримання загально визнаних принципів міжнародного права при здійсненні екстрадиції та відобразити у понятті видачі особливості суб'єктного складу та джерел правового регулювання екстрадиційних правовідносин. На основі аналізу різних теоретичних підходів щодо назви даного правового інституту вчений обґрунтовує недоцільність

застосування терміну “видача злочинців”, оскільки його хибне використання безпідставно звужує предмет правового регулювання інституту екстрадиції та обмежує сферу застосування його норм. На думку вченого, найбільш виваженим терміном, що відображає всі особливості даного інституту, є термін “видача осіб”, під яким слід розуміти процес, що ґрунтується на міжнародних угодах, нормах національного законодавства з дотриманням загальноновизнаних принципів міжнародного права, і полягає у наданні державами правової допомоги у вигляді передачі особи державою, на території якої вона перебуває, іншому уповноваженому суб’єкту міжнародного права для притягнення її до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду [3].

В свою чергу сучасна українська дослідниця М.П. Свистуленко робить висновок про доцільність виділення двох значень терміна "екстрадиція" – на нормативному та фактичному рівнях, що дає можливість вивести цілісну дефініцію досліджуваного поняття. Враховуючи різні погляди науковців щодо поняття "екстрадиція", автор пропонує визначення екстрадиції як заснованої на міжнародних договорах, загальноновизнаних принципах права та нормах внутрішньодержавного права форми міжнародно-правової допомоги у кримінальних справах, що надається державою, на території якої знаходиться запитувана (обвинувачена чи засуджена) особа (запитуваною державою), державі, на території якої, громадянином якої або проти прав та свобод громадян якої чи її власних інтересів вона вчинила порушення кримінально-правової заборони (запитуючій державі), і полягає у відданні обвинуваченого з метою сприяння забезпеченню належних умов для здійснення правосуддя по тій категорії справ, які відносяться до компетенції останньої (держави), або засудженого для приведення до виконання такого, що набрав законної сили, обвинувального вироку національного суду запитуючої держави [4].

В. Волженкіна вважає, що за змістом видача як процесуальна діяльність є сукупністю загальних і спеціально створених кримінально-процесуальних процедур. Навіть якщо визнати видачу інститутом кримінального права, то її реалізація й у цьому випадку вимагає провадження процесуальних дій і регламентації взаємодії з іншими державами, що відноситься тільки до кримінального процесу. На думку М. Смирнова, видача – це не одномоментний акт, а процес, що складається з послідовно вчинюваних процесуальних дій, пов'язаних з підготовкою до екстрадиції, безпосередньо самим фактом видачі та її наслідків. Тому видача як складний, насичений нормами процесуального права та правилами процедурного характеру інститут все ж перебуває у сфері дії кримінального процесуального права [5, с. 113].

У юридичній літературі є також точки зору, відповідно до яких видача вважається частиною кримінального права, а саме – інституту виконання покарання. Видача має глибокий профілактичний зміст, оскільки вона є способом здійснення принципу невідворотності покарання. Покарання, у свою чергу, розглядається як центральний інститут кримінального права, оскільки є провідною формою реалізації кримінальної відповідальності. Разом із тим М. Гердеген вказує, що сама собою видача є не покаранням, а лише засобом, який сприяє застосуванню покарання.

Окремі автори зазначають, що екстрадиція – це адміністративне питання, оскільки рішення про неї часто приймає не суд, а уряд або який-небудь його орган. Так, в Україні, Російській Федерації рішення про видачу приймає прокуратура. У Франції запит про екстрадицію спочатку розглядається в судовій інстанції, що виносить своє рішення. Якщо воно негативне, то процедура екстрадиції на цьому завершується. Якщо ж позитивне, то запит надходить до урядових органів і прем'єр-міністр Франції підписує відповідний документ. Однак адміністрація та глава уряду на своєму рівні можуть відмовити в екстрадиції. Таким чином, рішення про видачу залишається за політиками, а судові інстанції обмежуються перевіркою законності самого запиту. Отже, інститут видачі можна віднести до адміністративного або державного права.

Існує точка зору, згідно з якою інститут екстрадиції має міждисциплінарний характер. Так, М. Шаргородський вказував, що питання про видачу є суміжним для міжнародного, державного та кримінального права, а видача – це акт вищих органів державної влади, що здійснюють державний суверенітет, а не судовий або адміністративний акт.

Широко визнаним є підхід, у силу якого видача злочинців відноситься до тих правових інститутів, які знаходяться на межі міжнародного та внутрішньодержавного права. На думку Р. Валєєва, інститут видачі злочинців охоплює як міжнародно-правові норми, так і норми національного кримінального та кримінального процесуального права держав і, таким чином, носить комплексний характер.

А. Бойцов вважає, що процедура видачі втрачає будь-який зміст, якщо позбавити її матеріального наповнення. Н. Сафаров, розглядаючи екстрадицію у контексті міжнародного кримінального права, вважає, що при подібному підході пріоритетне значення надається лише одній із сторін екстрадиції на шкоду іншим. Процесуальні норми мають істотне значення для регулювання екстрадиції. Якісною складовою екстрадиції, що характеризує її як самостійний правовий інститут, є полісистемність видачі, що містить у собі норми як міжнародного права, так і національного права [8, с. 20]. На думку І. Лукашука наявність у того чи іншого явища не тільки міжнародних, а й внутрішньодержавних аспектів не виключає це явище у відповідній частині із сфери міжнародно-правового регулювання [9, с. 98].

Екстрадиційні правовідносини у вузькому розумінні – це такі врегульовані екстрадиційними нормами відносини, вступаючи в які одна держава – запитувана сторона – уможливорює (шляхом віддання обвинуваченої або засудженої особи) реалізацію іншою державою – запитуючою стороною – комплексу заходів по кримінальному переслідуванню особи, обвинуваченої у вчиненні екстрадиційного злочину, або спрямованих на приведення обвинувального вироку, що набрав законної сили, до виконання [10].

С.М. Вихрист обґрунтовує місце і значення суб'єктного складу екстрадиційних правовідносин у загальній характеристиці інституту видачі осіб [2]. З огляду на те, що частиною норм міжнародного кримінального права передбачена відповідальність за скоєння міжнародних злочинів та злочинів

міжнародного характеру, першу групу суб'єктів правовідносин видачі, на думку вченого, утворюють суб'єкти міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру – держави та фізичні особи (в особистій якості чи як “агенти” або “представники” держави).

Іншу групу суб'єктів правовідносин видачі складають суб'єкти міжнародних кримінально-процесуальних відносин, до яких, крім держав, відносять національні та міжнародні судові органи і установи. Від імені держави в екстрадиційні відносини можуть вступати її законодавчі, виконавчі (в тому числі правоохоронні) та судові органи.

Об'єктом екстрадиційних правовідносин є надання правової допомоги у вигляді передачі особи для притягнення її до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду. Фізична особа є суб'єктом правовідносин видачі.

Процес екстрадиції складається з кількох етапів:

1) першим етапом є встановлення достатніх правових підстав видачі. На цьому етапі запитуюча сторона вивчає чинну договірно-правову базу та норми національного законодавства, що стосуються питань видачі, для того, щоб визначити чи є реальна можливість вимагати видачу особи, яка перебуває на території іншої держави. Щойно така можливість встановлена, запитуюча сторона готує запит (вимогу, клопотання) про видачу.

2) наступним етапом процесу екстрадиції виділяють розгляд запитуваною стороною запиту про видачу та вирішення питання по суті. Ухваливши рішення задовольнити запит про видачу, запитувана сторона повідомляє запитуючу про місце і час передачі особи.

3) третій етап – приймання осіб, що видаються в порядку екстрадиції. Воно здійснюється, як правило, через контрольні-пропускні пункти прикордонних військ запитуючої сторони і оформлюється спеціальним протоколом.

Слід наголосити на обов'язку запитуючої сторони повідомити запитувану сторону про результати кримінального переслідування виданої особи або забезпечити представникам запитуваної сторони можливість бути присутніми при розгляді справи судовими або іншими уповноваженими органами запитуючої сторони.

Функціонування механізму правового регулювання екстрадиції буде результативним у разі припинення екстрадиційних правовідносин фактом переміщення особи, здійснюваного на виконання рішення компетентних органів запитуваної держави про видачу (екстрадицію) особи, на територію запитуючої держави. Поряд із цим настання такого факту пов'язується із відповідною поведінкою суб'єктів екстрадиційних правовідносин у вузькому розумінні, яка в межах механізму правового регулювання екстрадиції відіграє роль акту реалізації прав і обов'язків щодо екстрадиції особи.

*Науковий керівник – кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та міжнародного
кримінального права ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградова О. Видача (екстрадиція) осіб, які вчинили злочини // Адвокат. - 1999. – № 1. – С. 13 – 14.
2. Вихрист С. До визначення екстрадиції // Український часопис міжнародного права. – 2001. – № 1. – С. 57 – 60.
3. Вихрист С.М. Видача осіб в аспекті співвідношення міжнародного та національного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. – Х., 2003. – 185 с
4. Свистуленко М.П. Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти: автореф. дис.. канд.. юрид. наук зі спец. 12.00.08 / М.П. Свистуленко. – К., 2005. – 22 с.
5. Смирнов М. І. Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу / М. І. Смирнов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2004. – № 1. – С. 187–196.
6. Коняхин В. Институт экстрадиции: уголовно-правовая регламентация // Законность. – 2005. – № 1. – С. 17 – 20.
7. Абашидзе А.Х., Васильев Ю.Г. Институт экстрадиції у сучасному міжнародному праві // Юрист міжнародник. – 2003. – № 3. – С. 11 – 19.
8. Сафаров Н. Экстрадиция в международном уголовном праве / Н. Сафаров // Проблемы теории и практики. – М., 2005.
9. Лукашук И.И., Наумов А.В. Выдача обвиняемых и осужденных в международном уголовном праве. Учебно-методическое пособие. – М.: РЮИД, 1998. – 160 с.
10. Свистуленко М. Законодавча регламентація екстрадиції в Україні / М. Свистуленко // Вісник прокуратури. – 2003. – № 12. – С. 66-71.